

Lətifə Əhmədova¹³**KURT VONNEQUTUN "SALLAQXANA NÖMRƏ BEŞ VƏ YA UŞAQLARIN XAÇ YÜRÜŞÜ" ROMANININ MÖVZU VƏ İDEYA XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

XX əsr ABŞ ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Kurt Vonnequt dövrün ədəbi tendensiyaları və ictimai-siyasi həyatına orijinal münasibət göstərən yazıçılardan biri olmuşdur. Məşhur ədibin "Slaughterhouse-Five, or The Children's Crusade" - "Sallaqxana nömrə beş və ya uşaqların xaç yürüşü" (1969) romanı istər estetik keyfiyyətləri, istərsə də real hadisələrə fərqli yanaşma baxımından əhəmiyyətli əsərlərdəndir. Dünya insanı fəlakətinin ən bariz formalarından olan müharibənin romanda Qara yumor texnikası, ironiya ilə bədii əksi, özünəməxsus ədəbi usullar ilə ifadəsi romanın önəmli cəhətləri olmaqla K.Vonnequtun yaradıcılığında xüsusi bir mərhələyə keçidi təmin etmişdir. "K.Vonnequt çoxları üçün qeyri-mümkün görünən bir şeylə qarşılaşmaq üçün yumordan istifadə edir ki, bu da insan varlığı üzərində qəti nəzərə alınmaması düşüncəsinin ifadəsi anlamını daşıyır. Onun yumoru dünyanı anlamağa çalışmaq niyyətlərimizə mane olan gündəlik hadisələrin absurdluğunu ehtiva edir və bəlkə də Vonnequtu bu cür yumorun ustası edən onun absurdluq üzərində absurd hekayə üzərində hekayə qurma bacarığıdır ki, bu da sonda oxucuya daha çox qaranlıq bir öyüd-nəsihət kimi görünür" [4, s.56].

Burada yazıçı "ölüm, xəstəlik və ya müharibə kimi narahatedici və ya ağır mövzulara, əsas etibarilə, incitməyə və şoka salmağa hesablanmış bir şəkildə açı əyləncə ilə yanaşı" [3, s.36]. U.Şou, haqlı olaraq, yazır ki, Joseph Heller, Ken Kesey, Tomos Pinçon və Kurt Vonnequt kimi çağdaş romançılar ətrafdakı absurdları çatdırmaq və komik formada təqdim etməyə çalışırlar [6, s.13].

"Sallaqxana nömrə beş və ya uşaqların xaç yürüşü" romanı, müəyyən mənada, avtobiografik xarakter daşıyır. Bunu romanın ilk cümlələrindən də müşahidə edirik: "Az-çox gerçək hekayədir bu. Ya da müharibə ilə bağlı heç bir şey həqiqətdən uzaq deyil. Başqasının çaydanını götürdüyü üçün güllələnən birini tanıdım Drezdendə. Savaşdan sonra şəxsi düşmənlərini kiralıq qatillə öldürdəcəyini söyləyən digərini də... Bütün adları dəyişdim" [9, s.13]. K.Vonnequt 1940-1942-ci illərdə Kornel Universitetində kimya və biologiya üzrə təhsil almış, bir il sonra isə ordu tərəfindən mühəndislik təhsili almaq üçün Carnegie Mellon Universitetinə göndərilmişdir. İkinci Dünya müharibəsi zamanı o, almanlar tərəfindən əsir götürülmüş və o dövrdə heç bir hərbi statusu olmayan Drezdendə Bulge Döyüşündə iştirak etmək üçün Avropaya göndərilmiş və savaş bitənə kimi əsirlikdə qalmışdır. Yazıçının bir sıra əsərlərində Drezdendəki dəhşətli hadisələr, müharibə fəlakətləri öz əksini tapsa da, "Sallaqxana nömrə beş" romanı birbaşa sözügedən faciəyə həzr olunmuşdur. Yazıçı bunu romanın ilk səhifələrində də dilə gətirmişdir: "İllər boyu münasibətdə olduğum adamlar tez-tez mənədən nə üzərində çalışdığını soruşurdular. Onlara yazdığım ən önəmli şeyin Drezden haqqında kitab olduğu cavabını verərdim... "Bu savaşa qarşı kitabdır?" "Bəli" dedim. İlə hesab edirəm" [9, s.15].

Təsadiqi deyil ki, əsər 1969-cu ildə Vyetnam müharibəsinə (1954-1975) ABŞ-in cəlb olduğu elmi yazılmışdır. İkinci Dünya müharibəsi döyüşlərində iştirak edən və 1945-ci ildə Almaniyanın Drezden şəhərinin bombalanması zamanı yeraltı sallaqxanada əsirlikdəkən yazıçı bu faciəli hadisənin şahidi olmuşdur. Roman yüz otuz beş mindən çox insanın ölümü ilə nəticələnən həmin hadisədən bəhs edir, K.Vonnequtun müharibəyə tənqidi münasibətini göstərir. ABŞ ictimaiyyəti və mətbuatında geniş şəkildə şərhinə icazə verilməyən bu hadisə bədii ədəbiyyatda insanlığa qarşı qəsd kimi qiymətləndirilmişdir. K.Vonnequt İkinci Dünya müharibəsində Drezden şəhərində yaşadığı qorxunc təcrübələri uzun illər vəzəməyə çalışmış və "Sallaqxana nömrə beş"i bitirənə qədər bir neçə dəfə cəhd etdiyini söyləmişdir: "İyirmi üç il əvvəl İkinci Dünya müharibəsindən qayıdanda Drezdenin dağıdılmasını təsvir etməyin asan olacağını düşündürdüm. Çünki işimin sadəcə gördüklərimi yazmaqdan ibarət olacağına inanırdım. Eyni zamanda, mövzu belə çox geniş olduğuna görə bir şah əsər yazmağı, heç olmasa, çoxlu pul qazanmağı umurdum. Lakin o zamanlar Drezdenlə bağlı çox az söz gəlirdi ağıma, daha doğrusu bir kitaba yetəcək qədər deyildi" [9, s.14]. "Buna səbəb təkcə bombardman hadisəsi ilə bağlı yaddaşın yetərsizliyi deyildi, həmifacia illərdir ki, ABŞ hökuməti tərəfindən çox məxfi hesab olunurdu"[1, s.34]. Müharibə dəhşətləri K.Vonnequt tərəfindən istehza ilə ifadə olunduqca insan həyatının ucuzluğu acı bir həqiqət kimi ortaya çıxır: "Mənə kitabın kulminasiya nöqtəsi zavallı Edqar Derbinin qurşuna düzülməsi olacaq" dedim. Qorxunc bir yumor var bu olayda. Böyük bir şəhər yanib kül olur və on minlərcə insan ölür. Bir amerikalı əsgər çaydanı oğurladığına görə dağıntılar arasından yaxalanıb tutulur və qanunlara uyğun olaraq ittiham olunur. Sonra isə güllələnir" [9, s.17].

Romanın əsas qəhrəmanı Billi Pilqrim hərbi əsir kimi Drezdenin yeraltı sallaqxanasında saxlanılırdı və bombardman zamanı sağ qalan azsaylı insanlardan idi.

Bir sıra romanlarında olduğu kimi "Sallaqxana nömrə beş və ya uşaqların xaç yürüşü" əsərində də K.Vonnequt postmodernizmin ədəbi üsullarından, fantaziya, somvolizm, fantastika və istehzadan istifadə etmişdir. Çarls Haris özünün "Contemporary American Novelists of the Absurd" - "Absurdun müasir Amerika romançıları" kitabında həyatın çoxsaylı reallıqları və parodiya istifadə haqqında yazır: "Həyat... hər hansı nizam-intizam təbiiyyətinə müqavimət göstərir, çünki onun reallıqları çoxsaylıdır. Bu çoxsaylı mənalı sıralamaq cəhdi, istehza ilə edilmədikcə reallığın saxtalaşdırılması ilə nəticələnir [...], belə bir dünyada reallıq yoxdur, ancaq reallıqlar var. Parodiya təkcə ədəbiyyatın (yaxud tarixin, fəlsəfənin və ya dinin) həyatı dərk etmək iddialarını lağa qoymur, həm də parodiya edilən sənət formasında əks olunan nizamlı bir kainatın görünüşünü rədd edir" [9, s.25-26]. Romanı ədəbiyyatın birli olan Eliotun psixiatra dediyi sözləri bu fikirləri təsdiq edir: "Düşünürəm ki, siz çoxlu gözəl yeməli yalanlar uydurmalı olacaqsınız, başqa halda insanlar yaşamaq istəməyəcəklər" [9, s.100].

Müharibə vəhşilikləri romanda qeyd olunan ədəbi yollarla ifadə olunur; yazıçının tendensiyası çox zaman dolayısı, bəzən isə birbaşa göstərilərək humanizmi sərgiləyir. "İrqi, milli və hətta milli doqmalara kimi stüni ayrı-seçkiliklərə insanın verdiyi önəm onu bütün insanları birləşdirən ümumi bəşəriyyətə məhəl qoymamağa məcbur edir" [5, s.54].

Yazıçının oxucularla ünsiyyəti də özünəməxsus xarakter daşıyır. "Böyük bir auditoriya üçün yazmağa başladım. Əgər pis bir iş görmüşsənsə, iyirmi dörd saat arzında çox şeyi yaxaladım" [10, s.260] deyən K.Vonnequt ən ağır mövzuları belə sadə şəkildə oxuculara çatdırmağa nail olmuşdur. "K.Vonnequtun yazı üslubu güclü auditoriya hissi ilə formalaşır. O bilir ki, insanların çoxu yaxşı oxucu deyil və ona görə də onların marağını saxlamaq üçün qısa və sadə üslubda yazmalıdır. - Oxucunun itə biləcəyi cümlələrdən qaçıram... Mən kitablarımı oxumağı asanlaşdırmışam, diqqətlə durğu işarələri ilə, çoxlu boşluqlar qoymuşam" [2, s.48-49]. Təsadiqi deyil ki, yazıçı təsvir etdiyi hadisələri sonlandırmaq üçün bütün romanı boyu "belə-belə işlər" ifadəsindən istifadə edir. Digər planetçiləri simvollaşdıran Tralfamadörün ölüm fəlsəfəsi yazıçının yumor və ironiyasının aydın ifadəsi məqsədinə xidmət edir, ölüm dəhşəti adı həyat hadisəsi düşüncəsi ilə qəbul olunur. "O, kitabda kiminsə ölümünü eşidəndə "sadəcə çiyinlərini çəkib Tralfamadörülərin ölü insanlara haqqında dediklərini söyləyir ki, bu da "belə-belə işlər" [9, s.27]. Yazıçı "bu ifadəni kitabda yüz dəfədən çox işlədir" [1, s.27]. K.Vonnequtun bu ədəbi üsuldən istifadəsinin iki mühüm cəhəti müşahidə olunmaqdadır. Bir tərəfdən yazıçı müharibə, insan qırğını, bombardmanların səbəb olduğu faciələrinin dəhşətini qara yumorun dili ilə açmağa çalışır. Ölümə qarşı ironiya, əslində, ölümü adı hala çevirən savaşların tənqididir. Digər tərəfdən, romanda Tralfamadör adlı bir başqa planetdən, oranın sakinləri olan Tralfamadörülərin fəlsəfəsindən də bəhs olunmaqdadır. "Tralfamadördə öyrəndiyim ən önəmli şey adamın öldükə sadəcə ölmüş kimi görünməsidir. Keçmişdə yaşamağa davam edər, buna görə də cənazəsində ağlamaq çox gülüncdür. Bütün anlar, keçmiş, bu gün və gələcək hər zaman var olmuş, sonsuzadək də var olacaqdır. Tralfamadörülərin bu düşüncələri fərqli, zamanları əhatə edə biləcək qabiliyyətdədir" [9, 45] deyən yazıçı "dəqiqələrin təsəbbə dənələri kimi bir-birini izlədiyini və keçdikdən sonra bir daha geri gəlməyəcəyini inənmə biz dünyalıların yanlışından başqa bir şey deyil [9, 45] qərarına gəlir və yazır: "Tralfamadörün bir ölü qarşısında ölünün, xüsusilə o an pis durumda olduğumu, lakin yəni adamın bir çox başqa anlarda sağ-salamat yaşadığını düşünməklə kifayətlənir: Bu gün birinin öldüyünü eşitdikdə yalnız çiyinlərimi çəkər və Tralfamadörülərin ölümlər haqqında söylədikləri bu sözləri təkrarlayaram: "Belə-belə işlər"[9, 45]. "Hər şey yaxşıdır və hər kəs öz işini görməlidir. Mən bunu Tralfamadördə öyrəndim"[9, s.189] deyən yazıçı əsərin fəlsəfəsini ifadə edir.

Buna görə də romanda stüjetin zaman keçidləri arasında itdiyini müşahidə edirik ki, bu da K.Vonnequtun romanda istifadə etdiyi özünəməxsus ədəbi üsullardandır. "Vonnequtun texnikasının digər diqqətləyici cəhəti qeyri-adi quruluşdan istifadə etməsidir. Onun romanlarında flashback və fəş-forvardlardan istifadə önə çıxır. Məsələn, "Sallaqxana nömrə beş"in stüjetinin başlanğıcını dəqiq təxmin etmək çox çətinidir. Kitabın birinci bölməsində kitabın yazılmasının çətinliyindən danışır, ikinci fəslin birinci abzasında isə o, stüjetə başlayır, lakin stüjetin dəqiq nə vaxt başladığını bilmirik" [1, s.17].

"Sallaqxana nömrə beş və ya uşaqların xaç yürüşü" romanında fantastik elementlər də diqqəti cəlb edir. Lakin K.Vonnequtun bu romanı, eləcə də elmi fantastika elementlərinin olduğu və bəzi tədqiqatçıların elmi fantastik üsluba aid etdiyi əsərlərinə birmənalı şəkildə elmi fantastik əsər kimi yanaşmaq mümkün deyil. Yazıçı həmin məsələyə 1965-ci ildə yazdığı "Elmi fantastika" əsəsində öz münasibətini bildirmişdir: "1952-ci ildə "Player Piano"nun rəyçilərdən elmi fantastika yazıçısı olduğumu öyrəndim [...]. O vaxtdan bəri mən elmi-fantastik fayl qutusunun inadkar sakini olmuşam və böyük cəhdlə siyirtmədən çıxmağı istəyirəm, çünki bir çox ciddi tənqidçilər bunu mümtəzəm olaraq pisuar kimi görürlər" [10, s.144]. Stenli Şçatt yazıçı "müxtəlif vaxtlarda orta səviyyəli elmi fantastika yazıçısı, sosial satirik, qara yumorçu və böyük bir romançı kimi" qiymətləndirmişdir [8, s.9]. Ernest V. Ranli isə qeyd edir: "Vonnequt bəzən hekayələrinə fantaziya əlavə edir, halbuki sifir elmi fantastika yalnız müəyyən bir elmi fərziyyə daxilində mümkün olana icazə verir. Vonnequt vəhşi qara yumor əlavə edir, əksər elmi-fantastiklər isə cansızlıq dərəcəsinə qədər ciddidir. Vonnequt, ümumiyyətlə, fərqli bir mənə və ədəbi sinif əlavə edir. Və nəhayət, Vonnequt müharibə, sülh, texnologiya, insan xoşbəxtliyi haqqında əsl insani suallarla məşğul görünür. O, hətta acı bir şəkildə antişəhər, antişəhər, antişəhər. Şübhəsiz ki, o, artıq adı bir elmi fantastika oyunu deyil" [1, s.7-8].

C.Simpson də maraqlı fikirləri irəli sürür: "İddia edirəm ki, Kurt Vonnequt elmi fantastika yazıçısı olmaqdan çox uzağa gedən bir yazıçdır, onun əsərləri diqqətlə oxunduğunda son nəticədə elmi fantastikada mövcud olan təhlükəli fikirlərə qarşı xəbərdarlıq edir. Onun kanonunun mərkəzində elmi fantastikanın bəşəriyyəti yalan reallıqlarla və utopik cəmiyyətlər üçün olmayan və bəlkə də mövcud ola bilməyən boş vədlərlə doldurmağa qadir olduğu anlayışı dayanır. "Allah canımızı sağ ələsin, Cənab Rozuoter" (1965), "Sallaqxana nömrə beş" (1969) və "Çempionların səhər yeməyi" (1973), Vonnequtun Troutean trilogiyası kimi. Bu romanların hər birində Kilgore Troutun elmi fantastika romanlarında tapılan fikirlər Vonnequtun qəhrəmanlarının reallıqlarını təhrif etməyə müvəffəq olur. Hər bir romanı yaxından araşırırdıqda məlum olur ki, Vonnequt Trout vasitəsilə elmi fantastikanın oxunub reallıq kimi sərh edilədiyi təqdirdə onun əsasında duran təhlükələri dərk edir" [7, s.262]. Maykl Krayton elmi fantastikanı daha məhdud sayır və K.Vonnequtun ondan uzaqlaşdığını qeyd edir [6, s.7]. Ç.Harris yazır ki, K.Vonnequt ilk iki romanından sonra özünü elmi fantastik yazıçı kimi qələmə verməkdən xilas olub, belə ki, Vonnequtun dediyi kimi "mən düşündürdüm ki, bu, oxucu auditoriyamı daraldır" [5, s.53].

Qeyd olunan fikirlərdən də bəlli olduğu kimi K.Vonnequtu sifir elmi fantastik yazıçı hesab etmək olmaz, ədib elmi fantastikaya belə istehza ilə yanaşmış, onu qara yumor texnikasına tabe etmişdir. "Sallaqxana nömrə beş" filmində Eliot Rosevater və Billi həyatı mənasız görürlər və müharibədəki dəhşətli təcrübələrə görə həyatdan həzz almırlar, buna görə də yaşaya biləcəkləri forma ilə özlərinə yeni bir dünya yaratmaq üçün elmi fantastika ilə məşğul olurlar" [1, s.28].

¹³ Gəncə Dövlət Universiteti, letife.ahmedova64@mail.ru

Roman brinci şəxsin dilindən təhkiyə edilir. Mühəribədən qayıdıb, ailə qurduğunu və uşaqlarının doğulduğunu söylədikdən sonra o, özünü belə təqdim edir: "Yon Yonsondur adım, Viskonsində çalışıram, bir böyük mişar zavodunda" [9, s.20]. 1967-ci ildə silah dostu Bernard V.O.Hare ilə birlikdə Drezdenə gedin və əsir qaldıqları sallaqxanaya baş çəkirlər. Mühəribə, xüsusilə də Drezden bombardmanı haqqında kitab yazan təhkiyəçinin dili ilə yazıçı savaşa qarşı düşüncələrini ifadə etmişdir: "Daha o zamanlar Drezdenlə bağlı kitab yazardım... Çox az amerikalı bunun Hiroşimadan daha çox öldürücü olduğunu bilirdi" [9, s.23]. Yazıçı faciənin mümkün qədər geniş ictimaiyyətə tam dolğunluğu və ağırlığı ilə çatdırılmaq istəndiyini bu yolla oxucuya sızdırmağa çalışmışdır.

Drezdenin bombalanması romanı içində yazılan romanın əsas mövzusu olduğu üçün təhkiyəçi hadisənin araşdırması prosesini də təsvir edir. Bu araşdırmadan doğan ritorik və bərbəş suallar faciəyə səbəb olan siyasi qüvvələrə qarşı yönəlmişdir: "Drezdenin bombalanması ilə bağlı detalları öyrənmək üçün hava qüvvələrinə məktub yazdım: Bombardman əmrini kim vermişdir, neçə təyyarə hava axınında iştirak etmişdir, səbəbi nədir, bundan hansı istənilən nəticələr əldə edilmişdir, falan, filan. Mənim kimi xarici işlər üzrə əməkdaşlardan biri məktubuma cavab verdi. Üzünümləri dilə gətirdi, amma məlumatlar hələ də çox gizli idi. Məktubumu yüksək səslə arvadıma oxudum: "Gizlimi? Aman Allahım. kimdən gizlidir" [9, s.24].

Romanın adının ikinci hissəsi də yazıçının savaşa qarşı nifrətini simvollaşdır. Bunu yazıçı təhkiyəçinin mühəribə dostu Harenin arvadının münasibətindən çıxış edərək ifadə etmişdir. Yon Yonson savaşa haqqında kitab yazdığı günlərdə həmin hadisələri xatırlamaq və daha yaxşı canlandırmaq üçün dostunun evinə getdikdə qadın iki kişinin təmsalində mühəribəyə nifrətini ifadə edir, mühəribəyə həsr olunmuş film və kitabların da savaşı tənqid etdiyini, "hər şeyi anladım. Onu qəzəbləndirən mühəribədir. Uşaqların və başqalarının övladlarının mühəribələrdə ölməsini istəmirdi və savaşı qismən də olsa, kitablarla filmlərin qiçiləndirdiyinə inanırdı" [9, s.29] yazdıqdan sonra təhkiyəçi romanını yazmağın çətinliklərini və səbəbini ifadə edir: "Mən də ona söz vermək üçün sağ əlimi qaldırdım: "Meri" dedim, "romanımın bir günə bitəcəyini sanmıram. Bu günə qədər hamısını zibil qabına atdığım beş min səhifə yazmışam. Amma işin öhdəsindən gələm, siza şərafət sözü verirəm ki, romanda Frank Sinatra və ya Con Vayne tipli adamlar olmayacaq. "Bir şey daha söyləyim". dedim, buna "uşaqların səlib yürüşü" adını verəcəm" [9, s.29]. Burada Səlib yürüşlərinə güclü bir istehzanı olduğunu da müşahidə edirik. K.Vonnequt insanların fəlakətinə səbəb olan bütün yürüşləri öz satıra və kəskin tənqidiyə məruz qoyur. Qeyd edək ki, Frank Sinatra və Con Vayne mühəribə mövzulu filmlərdə qəhrəmanları canlandıran aktyorlar olmuşlar.

K.Vonnequtun romanlarında bir sıra digər əsərlərə və tarixi mənbələrə istinad etmək və ya onlardan bəhs etmək səciyyəvi cəhətdir. Yazıçı Drezden hadisəsini Səlib yürüşü ilə müqayisə etdiyi zaman hadisənin tarixi köklərinə səyahət edir. Bunun üçün təhkiyəçi hüquq doktoru Çarlis Maskeyin 1841-ci ildə nəşr olunan "Qeyri-adi xalq inancları və kütlənin korluğu" kitabına müraciət edir. Yazıçı xüsusi diqqətə çatdırır ki, Çarlis Maskey Səlib yürüşlərinə kəskin tənqidlə yanaşmış, uşaqların səlib yürüşünü isə on digər səlib yürüşlərindən daha çox nifrətləyib bilməmişdir. Bu baxımdan, romanda sözügedən kitabdan önəmli sitatlar da yer almışdır: "Tarix bizə görkəmli bir bəyanatla səlibçilərin bir göz yaş və qan yolu boyunca təkəbbürlü bir fanatik tərəfindən idarə olunan cahil və vəhşi adamlardan başqa bir şey olmadığını öyrədir. Buna əks olan əhəmiyyət isə onların dindarlığından uzun və uzun danışıq. Məziyyətlərinin, mənfəətdən uzaq olduqlarını, ölümsüz bir şərafət daşıdıqları və xristianlığa böyük xidmət göstərdiklərini həyacanlı şəkildə təsvir edir" [9, s.30].

"Qeyri-adi xalq inancları və kütlənin korluğu" kitabından bəlli olur ki, uşaqların səlib yürüşünün 1213-cü ildə iki keşişin Fransa və Almaniya yeniyetmələrdən ibarət bir ordu toplayıb Şimali Afrika sətəməyə düşündükləri zaman başlamışdır. Otuz min uşaq Fələstinə çəməq ümidi ilə könüllü yola düşdü: "Təbii ki, bunlar nəhəng şəhərlərdə böyük qruplar halında rastlanılan, pislük və ədəbsizlik davranışlarıyla görülən, hər şeyi etməyə hazır olan tərkedilmiş və avara uşaqlar idi" [9, s.30]. Yazıçı qeyd edir ki, papa III İnnokent də uşaqların Müqəddəs torpaqlara yetişməklərindən əmin idi və "biz yatarkən bu balacalar növbədədayanırdılar" [9, s.30] deyirdi. Bu uşaqların bir qismi yolda dəniz qəzalarında öldülər, bir qismi Şimali Afrikada satıldı, az bir qismi isə Cenovaya gəlmış və orada xeyriyyəçilərlə rastlaşaraq xilas olmuşdular. K.Vonnequt bu hadisəyə təsadüfən müraciət etmir, o İkinci Dünya mühəribəsini bu tarixi hadisə ilə müqayisə edir, Drezdenin bombalanmasını günahsız insanların fəlakəti kimi dəyərləndirir və Merinin təmsalində bütün mühəribələrin ən çox təsir göstərdiyi uşaqların faciəsindən doğan narahatlıq ifadə olunur.

K.Vonnequt Drezden bombalanmasının insanlığa, mədəniyyətə, humanizmə yönəldiyini göstərmək üçün tarixdə analogi hadisələrdən bəhs edən mənbələrə müraciət edir. Bu mənbələrdən biri də Meri Endelin 1908-ci ildə nəşr olunan "Drezden, tarixi, teatr və muzeyi" kitabıdır. Burada 1970-ci ildə Prusiyalıların Drezdenə hücumu zamanı şəhərin memarlıq və mədəniyyət abidələrinin məhf olmasından bəhs olunur. K.Vonnequt bu kitabdan da sitatları romanın səhifələrinə daxil edir: "Drezden qorxunc bir formada yandırılıb dağıdıldı. Göte gənc bir tələbə olarkən şəhəri ziyarət edəndə acmacaq haldakı dağınıqlarla qarşılaşırdı" [9, s.32]. K.Vonnequt burada siyasi qüvvələrin keçmiş təcürbələrdən tarixi dərslər almıdığını, əksinə fəlakətləri təkrarladığını göstərməyə çalışmışdır.

Romanın ilk bölümündə təhkiyəçinin Drezden haqqında kitabı yazmaq cəhdləri təsvir olunur və bölümün sonunda kitabın bitdiyi haqqında məlumat verilir: "İndi savaşa bağlı kitabımı bitirdim. Bundan sonra yazacağım daha əyləncəli olacaq. Bu uğursuz: əvvəlcədən məlum idi, duzdan bir heykəlin əsəri olduğuına görə. Belə başlayır: "Dinləyin: Billi Pilqrim zamandan ayrıldı. Və belə bitir: Cik-Cik-Cik?" [9, s.37]. Romanın ikinci bölümü isə təhkiyəçinin yazdığı romanı təqdim edir. Yazıçı postmodern roman qəlibinə uyğun olaraq romanı içində roman təqdim edir, yazır ikiləşir.

K.Vonnequt romanda zaman çevrilmələrindən istifadə edərək maraqlı və orijinal bir qurğu təqdim etmişdir. Romanın qəhrəmanı Billi Pilqrim Yer və yazıçının Tralfamador adı verdiyi iki planet arasında gediş-dönüş edən, özündə sosial-siyasi, mədəni-psixoloji, intellektual cəhətləri birləşdirən bir obrazdır: "Billi qoca bir dul kimi yatdı və gözlerini

evləndiyi gün açdı. 1955-ci ildə bir qapıdan girdi; 1941-ci ildə başqa bir qapıdan çıxdı. Özünü 1963-cü ildə tapmaq üçün eyni qapıdan bir daha keçdi. Bir neçə dəfə öz doğumunda və ölümündə iştirak etdiyini, ürəyi istədiyi zaman aradakı hadisələri ziyarət etdiyini söyləyir" [9, s.41].

Qeyd olunduğu kimi, avtobiografik cizgilərə də malik olan Billi Pilqrim Nyu-York əyalətinin İllium şəhərində bərbər ailəsində doğulmuş, mühəribədən öncə həmin şəhərdə eynəkçilik məktəbində altı ay dərs almışdır. İkinci Dünya mühəribəsində Avropadakı piyada qüvvələrində iştirak etmiş, almanlar tərəfindən əsir alınmış, 1945-ci ildə dustaqlıqdan azad edilərək, ölkəsinə qayıtmışdır. Məktəbinə davam edən qəhrəman müdirin qızı ilə tanışlanmış, buraxılış ilində "kiçik bir sinir xəstəliyi" [9, s.42]. keçirmişdir. Məktəbi bitirdikdən sonra İllium şəhərində qaynatasının köməyi ilə öz şirkətini qurmuşdur. 1968-ci ildə Billi Pilqrimin da içərisində olduğu, eynəkçiləri daşıyan təyyarə qəzaya uğramış, müəyyən yaralar almış Billidən başqa hər kəs ölmüşdür. Qəzadan sonra işini köməkçisi və qızına həvalə edən Billi Pilqrimin həyatındakı dönüm nöqtəsi oldu: "... kimsəyə xəbər vermədən Nyu-Yorka gəldi, radioda bütün gecə davam edən bir yayma qatıldı. Zamandan ayrıldığını açıqladı. 1967-ci ildə bir uçuş dairəsinə qəhrəman müdirin qızı ilə tanışlandı da söylədi. Uçuş dairəsinin Tralfamador planetindən gəldiyini söyləyirdi. Bir heyvanat parkında lüt çöldürmək üçün aparılmışlar onu Tralfamadora. Bir dünyalı qadınla, Çilgin Montana adlı köhnə bir film aktirasası ilə cütləşdirmişdilər" [9, s.43]. Bu hadisə ictimaiyyət tərəfindən maraqla qarşılanmış, qızı Barbara isə atasının psixi xəstə olduğunu düşünmüşdür. Billi Pilqrim ilk dəfə qızının toy günü uçuş dairələr tərəfindən qəhrəman müdirin qızı ilə tanışlandı və dünya zamanında saniyənin mində birinin Tralfamadorda uzun zaman olduğunu və buna görə də ətrafdakıların onun yoxluğunu hiss etmədiklərinə israrla inandırmağa çalışdı. Bu cəhətlər romana müəyyən qədər fantastik xarakter gətirir, K.Vonnequt cəmiyyətin psixi xəstə hesab etdiyi qəhrəmanın dilindən bir sıra haqiqətləri söylədiyi və onlara istehza etdiyi üçün bunu yazıçının ədəbi gediş kimi qiymətləndirmək lazımdır. Billi Pilqrim digər planetin və onun əhalisinin xüsusiyyətlərini İlliumun "Xəbərlər bələdçisi"ne yazdığı məktublarda təsvir edir.

K.Vonnequt Tralfamador planetini yalanlar, fəlakətlər dolu dünyaya qarşı qoyur: "Artıq onu məşğul edən dünyalığın ruhlarına düzəldici şüşələr düzməkdən başqa bir şey deyildi. Sürü ilə itirilmiş və şəşqin ruhun olduğunu düşündürdü Billi. Səbəbi də Tralfamadorlu balaca və yaşıl dostları qədər açıq-aydın görə bilməmələri idi" [9, s.47].

Billi Pilqrimin zamandan ayrılmasını, zaman çevrilmələrini yazıçı yad planetlərin təsiri kimi qiymətləndirmir. Qəhrəman ilk dəfə 1944-cü ildə belə bir zaman dəyişikliyinə məruz qaldığını dilə gətirir. Billinin ilk dəfə İkinci Dünya mühəribəsində zamandan ayrıldığı göstərilir, orda keşif yərdəmcisi olarkən düzənlədikləri bir təlimdə fiziki mənada ölənlərin dirilərlə bir süfrədə yemək yediklərini xatırlayan qəhrəman o andan zamandan ayrıldığını anlayır, sonradan Tralfamadorların ölüm haqqında düşüncələri ilə bunu təsdiq edir.

Göründüyü ki, Kurt Vonnequt "Sallaqxana nömrə beş və ya uşaqların xaç yürüşü" romanında fərqli ədəbi üsullardan istifadə etmiş, orijinal bəddi qurğu ilə İkinci Dünya mühəribəsində, xüsusilə də Drezden şəhərinin bombalanması zamanı həlak olmuş insanların faciəsini göstərmiş, savaqların insanlığın məhfinə apardığını əks etdirmişdir.

Ədəbiyyat

1. Abdulrahman Soran A. Absurdity In Kurt Vonnegut's Slaughterhouse-Five And The Sirens Of Titan, And Albert Camus' The Stranger And The Plague. (M.A. Thesis), Yuzuncu Yil University, Van, 2018. 88 p.
2. Allen William Rodney. Conversations with Kurt Vonnegut. Jackson: U of Mississippi, 1988.
3. Baldick Chris. The Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford: Oxford U Print, 2008.
4. Davis Todd F. Kurt Vonnegut's Crusade, Or, How a Postmodern Harlequin Preached a New Kind of Humanism. Albany: State U of New York, 2006.
5. Harris Charles B. Contemporary American Novelists of the Absurd. New Haven: College & University Press, 1971.
6. Shaw William Gary. Comic Absurdity And the Novel of Kurt Vonnegut, Jr. Diss. Oklahoma State U, 1975. Oklahoma State U Library, 1976.
7. Simpson, Josh. "This Promising of Great Secrets": Literature, Ideas, and the (Re) Invention of Reality in Kurt Vonnegut's God Bless You, Mr. Rosewater. Slaughterhouse-Five, and Breakfast of Champions "Fantasies of an Impossibly Hospitable World": Science Fiction and Madness in Vonnegut's Troutman Trilogy". Critique: Studies in Contemporary Fiction 45.3 (2004): 261-71. Web. 24 Feb. 2017.
8. Schaff Stanley. Kurt Vonnegut Jr. Boston: Twayne, 1976.
9. Vonnegut Kurt. Slaughterhouse-Five. New York: Dial Press, 2007.
10. Vonnegut Kurt. Wampeters, Foma, & Granfaloon(Opinions). New York: Dial Press, 1999.

Açırsözler: Kurt Vonnegut, roman. "Sallaqxana nömrə beş və ya uşaqların xaç yürüşü". Drezden

Ключевые слова: Kurt Vonnegut, роман, «Бойня номер пять, или Крестовый поход детей», Дрезден

Key words: Kurt Vonnegut, novel, "Slaughterhouse-Five, or, The Children's Crusade", Dresden

ОСОБЕННОСТИ ТЕМЫ И ИДЕИ РОМАНА КУРТА ВОННЕГУТА "БОЙНЯ НОМЕР ПЯТЬ, ИЛИ КРЕСТОВЫЙ ПОХОД ДЕТЕЙ"

Резюме

Курт Воннегут, видный представитель американской литературы XX века, был одним из писателей, проявивших оригинальное отношение к литературным течениям и общественно-политической жизни того времени. Знаменитый роман писателя «Бойня номер пять, или Крестовый поход детей» (1969) — одно из важных произведений, как с точки зрения эстетических качеств, так и иного подхода к реальным событиям. Роман «Битва номер пять, или крестовый поход детей» также носит автобиографический характер. Во время Второй мировой войны К.Воннегут попал в плен к немцам, был отправлен в Европу для участия в битве в Арденнах в Дрездене и оставался в плену до конца войны. Хотя страшные события и военные бедствия в Дрездене нашли отражение в ряде произведений писателя, роман «Бойня номер пять» непосредственно посвящен упомянутой трагедии. Роман рассказывает об этом событии, в результате которого погибло более ста тридцати пяти тысяч человек, и показывает критичное отношение К.Воннегута к войне. Как и в ряде своих романов, в произведении «Бойня номер пять, или крестовый поход детей» К.Воннегут использовал литературные приемы постмодернизма,

фантазии, символизма, фантастики и иронии.

FEATURES OF THE THEME AND IDEA OF KURT VONNEGUT'S NOVEL "SLAUGHTERHOUSE-FIVE OR THE CHILDREN'S CRUSADE"

Summary

Kurt Vonnegut, a prominent representative of American literature of the 20th century, was one of the writers who showed an original attitude to the literary movements and socio-political life of that time. The writer's famous novel Slaughterhouse-Five (or The Children's Crusade: A Duty Dance with Death (1969)) is one of the most important works, both in terms of aesthetic qualities and a different approach to real events. The novel "Slaughterhouse-Five, or The Children's Crusade" is also autobiographical. During the Second World War, K. Vonnegut was captured by the Germans, was sent to Europe to participate in the Battle of the Bulge in Dresden and remained in captivity until the end of the war. Although the terrible events and military disasters in Dresden were reflected in a number of the writer's works, the novel "Slaughterhouse – Five" is directly dedicated to the mentioned tragedy. The novel tells about this event, as a result of which more than one hundred and thirty-five thousand people died, and shows the critical attitude of K. Vonnegut to the war. As in a number of his novels, in "Slaughterhouse-Five, or The Children's Crusade", K. Vonnegut used the literary techniques of postmodernism, fantasy, symbolism, fiction and irony.

RƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva